

СЕКЦІЯ VI.**Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право****ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ***Авдєєва Галина Костянтинівна,**кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України*

На сьогодні судова експертиза в усьому світі – досить розвинений інститут, метою якого є дослідження фактів, явищ, процесів, документів, різних об'єктів. У більшості країн світу судово-експертна діяльність регулюється процесуальним законодавством. Рада Європи (далі – РЄ), до якої входять 46 країн (в т.ч. – Україна), в 2014 р. на основі аналізу звіту Європейської комісії з ефективності правосуддя (ЄКЕП або СЕРЕJ) [1] зосередила увагу на виробленні єдиних правил діяльності судових експертів. РЄ у 2014 р. затвердила «Настанови щодо ролі призначених судом експертів у судових розглядах держав-членів Ради Європи» (далі – Настанови РЄ) у кримінальних, цивільних та адміністративних справах. Згідно з п. 138. Настанов кожна держава-член РЄ повинна або запровадити правові норми, які відповідають запропонованим принципам судово-експертної діяльності, або переглянути, чи вони відповідають інструкціям з цих питань [2]. Тобто, передбачається зближення законодавства України та інших країн-членів РЄ у галузі судової експертизи.

Спеціальні закони щодо регулювання судово-експертної діяльності існують, в основному, в країнах, які раніше входили до СРСР. В 1994 в Україні був прийнятий Закон «Про судову експертизу», в 1997 р. в Республіці Казахстан – Закон «Про судову експертизу», який у 2001 р. замінений Законом «Про судово-експертну діяльність у Республіці Казахстан». В 1999 р. в Азербайджанській Республіці прийнятий закон «Про державну судово-експертну діяльність», в 2001 р. Російській Федерації – закон «Про державну судово-експертну діяльність у Російській Федерації», в 2002 р. в Литовській Республіці – закон «Про судову експертизу», в 2015 в Республіці Білорусь – закон «Про державний комітет судових експертиз у Республіці Білорусь». В Республіці Молдова в 2000 р. був прийнятий Закон «Про судову експертизу, науково-технічні та судово-медичні дослідження», а в 2016 р. – закон «Про судову експертизу та статус судового експерта». Судово-експертна діяльність в цих країнах (окрім Литви), на відміну від країн-членів Ради Європи, є занадто «зарегульованою». Процесуальний статус судового експерта та його відповідальність за порушення ним своїх професійних обов'язків в країнах, які входили до колишнього СРСР, не повною мірою відповідають принципам регулювання судово-експертної діяльності в інших країнах-членах РЄ.

Верховною Радою України у 1992 р. затверджена «Концепція судово-правової реформи», в якій задекларовано «створити судову експертизу, як важливу і самостійну інституцію, незалежну від органів попереднього

розслідування, діяльність якої повинна регулюватись процесуальним законодавством» (п. 1 розділу V). Однак, через розбіжності поглядів представників державних експертних установ різних відомств щодо організаційно-управлінських засад судової експертизи це завдання виконано не було [3, с. 516]. Прийнятий в 1994 р. Закон України «Про судову експертизу» не повною мірою відповідав попередньому задуму. Більше того, до цього закону 23 рази вносилися зміни і доповнення, які значно звузили коло експертів, що дозволило державним експертним установам монополізувати діяльність з проведення більшості судових експертиз та експертних досліджень.

В Україні відповідно до ч. 2 ст. 22 КПК України сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів (в т.ч. – висновків експерта). Однак, на жаль, сторони кримінального провадження та потерпілий не мають доступу до речових доказів, які слугують об'єктами судової експертизи. Сторона захисту може звернутися до слідчого, прокурора, слідчого судді щодо залучення експерта, але вона може отримати відмову. Потерпілий від злочину взагалі не має права залучати експерта.

Сторони кримінального провадження і потерпілий не мають права залучати незалежного експерта через заборону на проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних судових експертиз (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу») незалежними (приватними) судовими експертами. Більше того, іноді суди не визнають висновки судово-медичних експертів джерелами доказів через те, що всі Бюро судово-медичних експертиз в Україні не є державними, а належать до об'єктів комунальної власності.

Через агресію РФ в Україні збільшилася потреба у проведенні значної кількості судових експертиз при розслідуванні воєнних злочинів і Міністерство Юстиції України здійснює пошуки механізмів залучення іноземних експертів.

На сьогодні чинне законодавство України не дозволяє іноземним експертам самостійно здійснювати експертну діяльність або разом з приватними судовими експертами, а дозволяє виконувати судово-експертну діяльність лише в складі комісій із державними судовими експертами, незважаючи на наявність підтвердження національними сертифікатами їх компетенції. При цьому в Україні існує велика кількість кваліфікованих фахівців, які мають потенційну можливість проводити судові експертизи, але не мають права здійснювати таку діяльність через необґрунтовані законодавчі заборони.

З огляду на зазначене, існує нагальна потреба у реформуванні системи експертного забезпечення правосуддя з урахуванням нормативно-правових актів ЄС та РС. Тому у 2013, 2014, 2017, 2021 р.р. до Верховної ради України подавались законопроекти щодо нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. Зокрема, у 2021 р. було подано такі проекти законів: Проект Закону про судово-експертну діяльність № 6284 від 05.11.2021, Проект Закону про судово-експертну діяльність № 6284-1 від 19.11.2021 (альтернативний), Проект Закону про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів № 6284-2 від 22.11.2021 (альтернативний), Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» № 6284-3 від 23.11.2021 (альтернативний). Аналіз цих документів показав, що в законопроектах №№№ 6284, 6284-1, 6284-2 містяться корупційні ризики і дискримінаційні положення щодо приватних судових експертів і адвокатів. Ці проекти законів дозволяють ще більше укріпити монополію державних

експертних установ на проведення більшості судових експертиз, а також на підготовку (перепідготовку, атестацію, переатестацію) судових експертів, проведення наукових досліджень у галузі судової експертизи за державні кошти без стандартних конкурсних процедур та ін.

Порівняльний аналіз систем нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні, ЄС та РЄ дозволив встановити неповну їх відповідність. Зокрема, законодавство України у галузі судової експертизи не відповідає «Настановам щодо ролі експертів, призначених судом у судовому провадженні держав-членів Ради Європи». У зв'язку з набуттям Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС система експертного забезпечення правосуддя в Україні потребує реформування відповідно до європейських стандартів, а саме:

- скасування монополії державних експертних установ на проведення будь-яких видів судових експертиз (окрім дослідження об'єктів, обіг яких обмежено державою);

- розширення можливості обрання найбільш кваліфікованого експерта і спеціаліста (державного або приватного) в усіх видах судочинства та надання права оскаржувати призначення певного експерта;

- надання дозволу професійним організаціям судових експертів складати власні списки експертів і пропонувати їх суду та сторонам провадження;

- залучення як самостійних експертів громадян інших держав;

- посилення індивідуальної відповідальності експерта за неналежне виконання своїх професійних обов'язків.

Це слугуватиме важливим елементом успішної інтеграції України до ЄС, сприятиме реалізації принципу верховенства права, дозволить демонополізувати судово-експертну діяльність, сприятиме реалізації прав сторін провадження на обрання ними найбільш кваліфікованого державного або приватного експерта, наблизить законодавство України у галузі судової експертизи до законодавства ЄС та РЄ, підвищить ефективність процесу збирання доказів при розслідуванні воєнних злочинів та сприятиме притягненню РФ до міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію та порушення інших норм міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice. European Commission for the Efficiency of Justice. CEPEJ Studies. Strasbourg : Council of Europe, 2014. 545 p. URL: <https://rm.coe.int/european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-efficiency-and-qualit/1680785d95>

2. Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States Document adopted by CEPEJ at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11 – 12 December 2014). European commission for the efficiency of justice (CEPEJ). URL: <https://www.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/24-kerivni%20principu%20roli%20priznachenih.pdf>

3. Ярослав Ю.Ю. Оцінка висновку експерта за допомогою спеціальних знань. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці: Електронний журнал / [редкол.: Назаров О.А. (голов. ред.) та ін.]. Київ, 2019. № 3 (19). С. 516. URL: <https://goo.su/0iVw>